

TIO GRAVSTAKET MED TILLHÖRANDE STENSOCKLAR ETAPP 2024

Antikvarisk medverkan vid renovering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad och kommun
Gävleborgs län
2024–2025

Ulrika Olsson



Slutrapport
9124-2023
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen

Tio gravstaket med tillhörande stensocklar Etapp 2024

Antikvarisk medverkan vid renovering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad och kommun
Gävleborgs län
2024–2025

Rapport 2025:32
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik [butiken@xlm.se](mailto:butik@xlm.se)

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: GK05 0054 efter åtgärd. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Historik och beskrivning.....	6
Orsaker till åtgärder.....	7
Utförda arbeten	8
Staket.....	8
Stensocklar	9
Avvikelser från beslut	9
Övriga antikvariska iakttagelser.....	10
Foton.....	11
Källor.....	22

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	9124–2023
Länsstyrelsens beslutdatum:	2023-12-13
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:	2023–330/312
Projekttid:	september 2024-maj 2025
Platsbesök:	2025-05-06
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie
Beställare:	Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, kontaktperson Madelené Gyllner
Medverkande firmor:	Stensocklar: Pirab AB, Gävle Staket: GePa Ytbehandling AB, Gävle

Sammanfattning

Under sensommaren 2024 påbörjades renoveringen av tio gravstaket med tillhörande stensocklar på Gamla kyrkogården i Gävle. Dessa objekt är belägna inom GK 03, 05, 06, 10 och 12. Av de tio gravarna omfattar sex smidesstaket och fyra gjutjärnsstaket. Staketen har varierande montering mot sten; mot stenramar och mot stenkuber. Renovering av staket på Gamla kyrkogården har utförts etappvis under flera år. Metoderna är beprövade och anlitade firmor är väl insatta i processen och den höga antikvariska nivå som krävs för arbetena.

Renoveringen av staketen har omfattat blästring och ommålning, utförd inne på verkstad. Stensocklarna och stenkuberna har justerats innan staketen har återmonterats. Mark- och stenarbetena är utförda av Pirab AB, Gävle, målningsarbetena är utförda av GePa Ytbehandling AB och Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, har varit anlitad för antikvarisk medverkan. Frågor har under projektgången framför allt stämts av per e-post. Endast slutbesiktningen är utförd på plats, 2025-05-06.

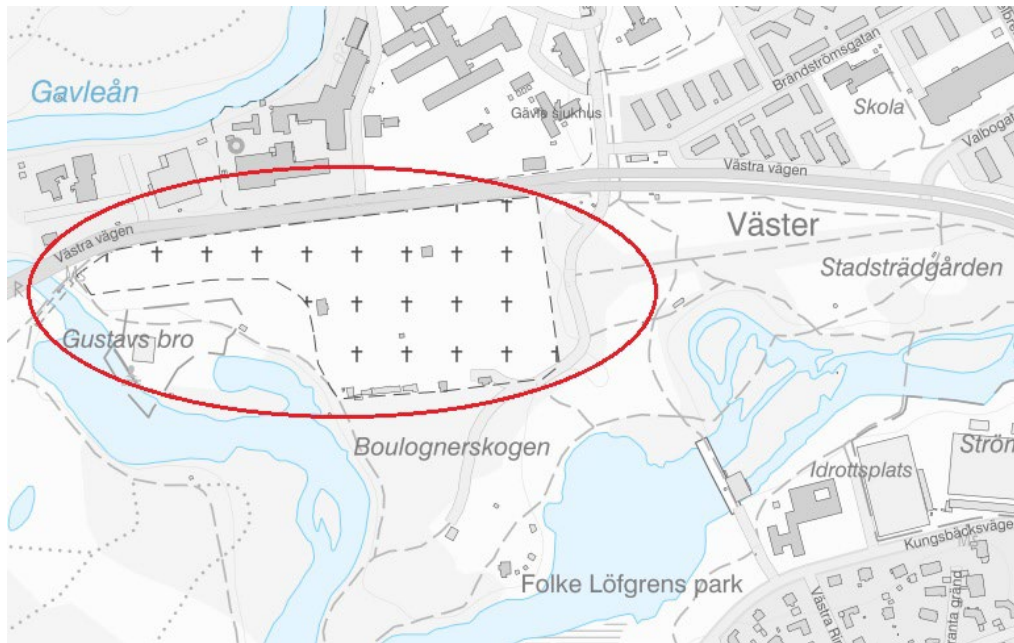
Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg är daterat 2023-12-13, dnr: 9124–2023. Beslutet är lämnat med villkoret att arbetena ska utföras i enlighet med åtgärdsprogrammet upprättat av Pia Haglund, Bjerking, daterat 2014-04-11. I detta program preciseras dock inte målningsbehandlingen alla moment närmare. Målningsarbetena har under alla år följt anvisningarna i dokumentet *Renovering av gravstaket – Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, som togs fram av Bjerking 2014-04-26, det vill säga en kort tid efter upprättandet av åtgärdsprogrammet. Under augusti 2022 blev antikvarisk sakkunnig kontaktad av Lars Kjellberg från Introteknik AB som saluför färgsystemet som har använts. Kjellberg menade att sättet som målningsbehandlingen hittills utförts på är felaktig. Från etapp 2022 målas därför staketen enligt Introteknik AB's anvisningar och inte längre efter beskrivningen i Bjerking's *Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, 2014-04-29, se mer under rubriken "Övriga antikvariska iakttagelser".

Antikvarisk slutbedömning

Antikvarisk medverkande gör bedömningen att renoveringen av staket, stensocklar och stenkuber har utförts i enlighet med åtgärdsprogrammet som ligger till grund för länsstyrelsens beslut. Samt i enlighet med målningsbeskrivningen från färgfabrikant Lars Kjellberg, Introteknik AB.

Renoveringen av gravstaket med tillhörande stensocklar är godkänt ur antikvariskt perspektiv.

Karta



Figur 1. Gamla kyrkogården i Gävle är inringad. Karta ur Digitala Planarkivet.

Lagskydd

Gravarna på Gamla kyrkogården är skyddade enligt Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

Historik och beskrivning

När Gamla kyrkogården invigdes 1808 hette den naturligtvis inte Gamla kyrkogården utan Nya kyrkogården. Den gamla kyrkogården som låg kring Heliga Trefaldighetskyrkan hade under slutet av 1700-talet börjat bli fullbelagd och efter att Gävle drabbades av en kraftig tyfusepidemi under början av 1800-talet, fattades beslutet att anlägga en ny begravningsplats utanför staden. Vid Västra tullen fanns mark som ansågs lämplig. Den äldsta kyrkogården låg vid nuvarande kvarter 3, där Enneska gravkoret uppfördes ett tiotal år efter invigningen. Det var grosshandlare Per Ennes som 1820 lät bygga gravkoret med tillhörande kapell till sin familj. År 1842 uppfördes ytterligare ett gravkor på kyrkogården, Elfbrinkska gravkoret. Det uppfördes av de tre syskonen Per, Ulla och Marie Elfstrand men fick sitt namn efter den första personen som begravdes i det, Maries man Olof Elfbrink. I samband med att Elfbrinkska gravkoret uppfördes, anlades även Stora allén, dagens Agnes von Krusenstiernas allé. Allén markerar huvudingången till kyrkogården, den tidigare ingången hade legat mot Västra vägen, rakt ut från Enneska gravkorets norra gavel.

Här finns ytterligare två gravmonument, familjen Garbergs familjegrav från 1826 och familjen Bångs gravmonument från 1850. År 1896 uppfördes bårhuset på kyrkogårdens södra del efter ritningar av Erik Alfred Hedin. Funktionen som bårhus har dock upphört sedan flera år. Kyrkogården har utvidgats vid flera tillfällen, senast kring sekelskiftet 1800–1900 när den västra delen utefter Västra vägen tillkom.

Den före detta vaktmästarbostaden invid bårhuset är flyttad till platsen under mitten av 1900-talet och här bodde kyrkogårdsvaktmästare ända in på 1980-talet. Huset är ursprungligen uppfört som banvaktarstuga och sägs ha stått längs Valboåsen. Ekonomibyggnaderna i kyrkogårdens sydvästra del är uppförda under andra halvan av 1900-talet.

Det var efter invigningen av Skogskyrkogården 1929 som Gamla kyrkogården kom att få sitt nuvarande namn.

På kyrkogården finns sammantaget omkring 9 900 gravar, varav omkring 140 är omgärdade av staket av smide eller gjutjärn. Gravstaketen är tillkomna under olika tidsperioder och av den anledningen varierar utformning och karaktär på dem. Flera staket har märkning med Skoglund & Olson Gefle och Anderssons smidesverkstad Gefle. Övervägande delen av staketen är rikt dekorerade och utsirade, men det förekommer även nyare staket som har ett enklare utförande.

Kyrkogårdsenheten i Gävle har underhållsansvar för omkring 80–100 av gravarna med staket. Enheten renoverar årligen gravplatser med staket. Arbetena finns beskrivna i antikvariska slutrapporter:

2015: Antikvarisk slutrapport nr 2018:20

2019: Antikvarisk slutrapport nr 2020:11

2020: Antikvarisk slutrapport nr 2021:02

2021: Antikvarisk slutrapport nr 2023:25

2022: Antikvarisk slutrapport nr 2023:28

2023: Antikvarisk slutrapport nr 2023:32

Arbetena har utförts i enlighet med åtgärdsförslaget från Bjerking, daterat 2014-04-11 samt utifrån Introteknik AB's målningsbeskrivning, e-post daterad 2022-08-24. Denna e-post är arkiverad ihop med handlingar från 2022 års etapp.

Orsaker till åtgärder

De tio berörda gravplatserna hade likvärdig skadebild. Stensocklarna hade sjunkit/fallit ur läge. Sättningarna hade i sin tur orsakat spänningar i smides- och gjutjärnsstaketen som i vissa fall hade deformerats. Staketen hade även skador i form av rostangrepp, flagad och urlakad färg, påväxt av lav samt bortfall av smides- och gjutjärnsdelar.

Utförda arbeten

De tio gravplatser som åtgärdats inom 2024 års etapp ligger inom kvarter 03, 05, 06, 10 och 12. Av de tio gravarna omfattar sex smidesstaket och fyra gjutjärnsstaket. Staketen har varierande montering mot sten; mot stenramar och mot stenkuber.

De gravplatser vars staket och ramar har renoverats inom 2024 års etapp utgörs av:

GK03 0036B - smide

GK03 0054 - gjutjärn

GK03 0057 - smide

GK03 0069 - gjutjärn

GK05 0054 - smide

GK05 0150 - gjutjärn

GK06 0020 - smide

GK06 0255 +, 280 - gjutjärn

GK10 0175 - smide

GK12 0028 - smide

Staket

Samtliga staket har demonterats och åtgärdats på verkstad hos GePa Ytbehandling AB.

Staketen har rengjorts från färg och rost genom mjukblästring. Lagning av staketen har utförts genom varsam svetsning, på i förväg lokalt uppvärmda ytor. Stolpar och staketsektioner har målats med målningssystem från Introteknik AB, enligt anvisningar från Lars Kjellberg, Introteknik AB.

Grundning: Isotrol Klarlack Grund

Mellanstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

Slutstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

Utdrag från e-postkommunikationen från Lars Kjellberg:

Isoguard Pansar är en järnglimmerpigmenterad oljefärg och ger ett betydligt bättre rotskydd än Isotrol Finish som dels har 70 i glans och inte ger samma livslängd som Isoguard Pansar. Isoguard Pansar har ca 20 i glans.

Staketstolparna är försedda med rostfri dubb av 12 mm karmstål som svetsats på stolpfoten. Stolparna är monterade i stensocklarna med hydrauliskt kalkbruk av typen Saint-Austier NHL 3,5, 0,2 mm. Staketsektionerna är hopsatta med nya rostfria skruvförband som slutligen målats in i staketens kulörer. Gamla förband har borrats ur och ersatts med nya. Delar som skadades vid transport och/eller montering har bättringsmålats på plats.

Samtliga grindar går nu att öppna och stänga. Vissa saknar dock sin regelfunktion.

Stensocklar

Medan staketen har varit demonterade har markarbeten skett på plats vid berörda gravplatser för att justera och säkra upp stensocklarna/stenkuberna. Stenarna har märkts upp och demonterats. Ny botten har anordnats genom grus och jordfuktat bruk. Stenarna har rengjorts från biologisk påväxt. Vid återmontering har socklarna lagts så att överkanterna ligger cirka 50 mm ovan mark. Stensocklar som sedan tidigare hade en högre placering mot marken återlades enligt detta. Stenar som har spruckit har limmats enligt anvisningarna i åtgärdsförslaget, det vill säga osynligt. Kramling av socklarna har utförts på socklarnas insidor med rostfri klammer och infästning enligt anvisningar i förfrågningsunderlaget. Kramling är dold under marknivå, förutom i de fall där stenarnas insida endast har varit släthuggna endast allra högst upp, där har det varit nödvändigt att sätta kramlingen högst upp. I de flesta fall har marknivån därefter fyllts på inom graven så att kramlingen inte längre är synlig.

Avvikelser från beslut

Som nämnts tidigare är arbetena utförda i enlighet med målningsanvisningar från färgfabrikören, Introteknik AB, inkomna per e-post 2022-08-24. Etapper utförda innan dess har åtgärdats enligt de målningsanvisningar som Bjerking AB lämnade i sitt dokument *Gamla kyrkogården, Gävle, Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, 2014-04-29. Målningsanvisningen från färgfabrikören Introteknik AB innebär att staketen från och med 2022 års etapp målas enligt:

Grundning: Isotrol Klarlack Grund

Mellanstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

Slutstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

En synlig skillnad på slutresultatet mellan målningsanvisningen från färgleverantören och det tidigare förfarandet är att Isoguard Pansar, som nu använts för slutstrykning, har ett glanstal på 20. Detta ger en mattare yta än tidigare använda Isotrol Finish. Detta påverkar det estetiska slutintrycket till det bättre, enligt antikvarisk medverkande.

Övriga antikvariska iakttagelser

Arbetena med staketen påbörjades utan antikvariskt medverkandes vetenskap, därav att endast slutbesiktningsbesök har utförts. Dialogen under projektets gång har därefter varit mycket god och frågor har löpande stämts av via e-post eller telefon.

Vid slutbesiktningen noterades en del fraktskador på staketens färgytor. Denna typ av skador uppstår när staketsektioner fraktas innan färgen helt har härdat. Fraktskador kan alltid uppstå men med väl härdat färg undviks de värsta. En svårighet är att staketen är så pass skrymmande att det inte är möjligt att förvara många på verkstad under en längre tid. Skadorna kommer att åtgärdas på plats men först till nästa säsong.

Foton



Figur 2. GK03 0036B innan åtgärd. Smidesstaket i behov av renovering. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 3. GK03 0036B efter åtgärd. Stensockeln har riktats och smidesstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 4. GK03 0054 innan åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Stensockel i behov av riktnings. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 5. GK03 0054 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och gjutjärnsstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 6. GK03 0057 innan åtgärd. Smidesstaket i behov av renovering. Hörnstenar i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 7. GK03 0057 efter åtgärd. Hörnstenarna har riktats och smidesstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 8. GK03 0069 innan åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Stenkuber i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 9. K03 0069 efter åtgärd. Stenkuberna har riktats och gjutjärnsstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 10. K03 0069 efter åtgärd. Närbild på gjutjärnsstaketet. På hörnstolpen, vid pilen, syns den typ av skada som lätt uppstår i frakten av staketet. Dessa skador bättras på plats efter att staketet är monterade. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 11. GK05 0054 innan åtgärd. Smidesstaket i behov av renovering. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 12. GK05 0054 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och smidesstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 13 GK05 0150 innan åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 14. GK05 0150 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och gjutjärnsstaketet
Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 15. GK06 0020 innan åtgärd. Smidesstaket i behov av renovering. Stensockel i behov
av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 16. GK06 0020 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och smidesstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 17. GK06 0255+, 280 innan åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Grind och grindstolpe saknas. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 18. GK06 0255+, 280 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och gjutjärnsstaketet har renoverats. Grindöppningen har lämnats som den var, det vill säga i avsaknad av grind och grindstolpe. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 19. GK10 0175 innan åtgärd. Smidesstaket i behov av renovering. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



Figur 20. GK10 0175 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och smidesstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.



Figur 21. GK12 0028 innan åtgärd. Smidesstaket i behov av renovering. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, sommar 2023.



*Figur 4. GK12 0028 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och smidesstaketet har renoverats.
Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-05-06.*

Källor

Boox Lena och Englund Erika, *Gamla kyrkogården i Gävle, Kulturbistorisk inventering, 2004–2005*. Läns museet Gävleborg, rapport 2006:01

Olsson Ulrika, *Gravstaket med tillhörande stensocklar*, Antikvarisk dokumentation av tolv renoverade gravstaket, 2015. Läns museet Gävleborg, rapport 2018:20

Olsson Ulrika, *Elva gravstaket med tillhörande stensocklar*, Antikvarisk medverkan vid renovering, 2019. Läns museet Gävleborg, rapport 2020:11

Olsson Ulrika, *Elva gravstaket med tillhörande stensocklar*, Antikvarisk medverkan vid renovering, 2020. Läns museet Gävleborg, rapport 2021:02

Olsson Ulrika, *Elva gravstaket med tillhörande stensocklar*, etapp 2021 Antikvarisk medverkan vid renovering, 2023. Läns museet Gävleborg, rapport 2023:25

Olsson Ulrika, *Tio gravstaket med tillhörande stensocklar*, etapp 2022 Antikvarisk medverkan vid renovering, 2023. Läns museet Gävleborg, rapport 2023:25

Olsson Ulrika, *Tio gravstaket med tillhörande stensocklar*, etapp 2023 Antikvarisk medverkan vid renovering, 2023. Läns museet Gävleborg, rapport 2023:32

Bjerking, *Gamla kyrkogården, Gävle, Åtgärdsprogram för gravstaket*, 2014-04-11

Bjerking, *Gamla kyrkogården Gävle, Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, 2014-04-29

E-post: Till Ulrika Olsson från Lars Kjellberg, Introteknik AB, 2022-08-24



LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se